

Andrzej Stawarz

80 rocznica wskrzeszenia państwa polskiego w działalności Muzeum Niepodległości

Niepodległość i Pamięć 6/1 (14), 217-222

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Stawarz

80 rocznica wskrzeszenia państwa polskiego w działalności Muzeum Niepodległości

W roku 1998 przypadła 80 rocznica odzyskania przez Polskę niepodległości. Wybicie się narodu polskiego na niepodległość po ponad wiekowej niewoli z całą pewnością należy uznać za jedno z najbardziej doniosłych wydarzeń w dziejach najnowszych naszej Ojczyzny. Dla upamiętnienia tego faktu w całym kraju zorganizowano uroczystości rocznicowe, liczne wystawy i sesje naukowe, wyszło drukiem nieco wydawnictw. Generalnie skupiono się na święcie 11 listopada, które jednak - jak wskazują na to sondażowe badania opinii publicznej - nie zapadło jeszcze zbyt gruntownie w świadomość współczesnych Polaków. Nie do końca też udało się licznym organizatorom odejść od sztamowo-akademijnych form odświeżonego czczenia tej ważnej rocznicy. Nie dziwi zatem obojętność znacznej części społeczeństwa - pamiętającej przecież dobrze liczne "oficjałki" z czasów PRL-u - wobec obchodów 80 rocznicy odzyskania niepodległości. W mediach coraz częściej pojawiają się głosy publicystów oraz widzów bądź czytelników prasy, iż może należałoby (wzorem innych krajów) święta narodowe (3 Maja, a szczególnie właśnie 11 listopada) wypełnić w większym stopniu dobrą rozrywką, a "bogoojczyźniane" akademie i koncerty mocno ograniczyć. Z pewnością dyskusja na ten temat dopiero się rozpoczyna - warto zatem zastanowić się czy muzea historyczne mogą wnieść w tej kwestii nowe i nieszablonowe propozycje.

Bez wątplenia rocznice ważnych wydarzeń są swoistym wyzwaniem dla współcześnie działających muzeów historycznych, w tym dla Muzeum Niepodległości. Dylemat "obchodzić czy nie obchodzić?" w przypadku ważnych rocznic jest właściwie pozorny. I chyba nie można mieć wątpliwości co do tego, że rolą muzeów historycznych jest możliwie pełne uczestniczenie w procesie edukacji społeczeństwa (ukierunkowanym na dzieci i młodzież oraz dorosłych), obejmującym przede wszystkim nasze narodowe tradycje historyczne. Można i należy to realizować zarówno w nawiązaniu do ważnych rocznic, jak i bez odwoływania się do mniej czy bardziej okrągłych obchodów rocznicowych. Każde muzeum historyczne ma więc prawo do elastycznego kształtowania programu działalności (głównie zbierackiej, wystawienniczej, oświatowej i wydawniczej), z wyznaczeniem rzeczywistych priorytetów, ale i bez ulegania syndromowi obchodów rocznicowych. Naganne byłoby natomiast - jeżeli już uczestniczy się w edukacji historycznej - mało rzetelne przygotowywanie wystaw, lekcji muzealnych, sesji naukowo-popularnych czy wydawnictw. Dotychczasowe doświadczenia wielu naszych muzeów o profilu historycznym wskazują na to, że placówki te - jak chyba żadne inne instytucje kulturalne i naukowe - mogą znakomicie i wielopłaszczyznowo upo-

wszechniać wiedzę o naszej narodowej przeszłości, również i po to, by święta państwowe były dla społeczeństwa zrozumiałe w sensie ideowym i nie były przeżywane zupełnie bezrefleksyjnie.

Z takich przesłanek wychodziło też i nasze Muzeum programując swój udział w obchodach 80 rocznicy odzyskania niepodległości. Uznaliśmy, że istotna jest różnorodność form oraz konieczność zaadresowania działań muzealnych do możliwie wielu grup i środowisk społecznych. Istotne było też odejście od akcyjności, tj. skupienia działań wyłącznie na obchodach święta 11 listopada, z przejściem do rozciągnięcia tych działań w czasie.

Osnową całego programu naszych obchodów - jak przystało na muzeum - stały się realizacje dwóch wystaw. Wokół problematyki tych ekspozycji (chronologicznie obejmujących lata od schyłku XIX w. do roku 1939) osnuto wszystkie pozostałe formy działań. Jako cel podstawowy przyjęto konieczność ukazania całego złożonego procesu dochodzenia do niepodległości, następnie zaś budowy państwa polskiego w latach 1918-1921 i wreszcie dróg rozwoju Drugiej Rzeczypospolitej.

Wszystkie zaplanowane przedsięwzięcia poprzedzone zostały apelem Muzeum do społeczeństwa (rozpowszechnionym szeroko za pośrednictwem prasy) o nadsyłanie prywatnych, rodzinnych pamiątek i dokumentów na wystawę "Rzecz największa Polska. Druga Rzeczpospolita 1918-1939". Zadaniem tej ekspozycji było ukazanie najcenniejszych tradycji i wartościowego dorobku tamtego pokolenia naszych rodaków budujących wolne, suwerenne państwo - w trudnych i złożonych warunkach, przy popełnianych przez władzę błędach. Plon apelu okazał się nadspodziewanie obfity i ważki poznawczo - dostarczone eksponaty (użyczone lub przekazane na własność Muzeum) nie tylko uzupełniły wiele wątków przewidzianych scenariuszem, przede wszystkim pozwoliły stworzyć wyodrębnioną część wystawy, która ukazała w wielu aspektach ówczesną codzienność poszczególnych środowisk społecznych.

Równolegle trwały przygotowania do wdrożenia pozostałych zaplanowanych przedsięwzięć rocznicowych. Podstawowe dane o tym programie zawarto w specjalnie opublikowanym *Informatorze Muzeum Niepodległości* na sezon 1998/99 (nakład 3000 egz.), który od początku września zaczęto dostarczać nauczycielom historii oraz stałym gościom placówki, przedstawicielom mediów itd.

Wielomiesięczne przygotowania zaowocowały konkretnymi rezultatami w ostatnim kwartale 1998 r. Oto przegląd najważniejszych działań i przedsięwzięć.

Wystawy

W siedzibie Muzeum Niepodległości 10 listopada otwarto wystawę stałą "Rzecz największa Polska. Druga Rzeczpospolita 1918-1939". Twórcy ekspozycji (w zamierzeniu jest to wystawa stała, która będzie ulegała modyfikacjom i wymianie obiektów) wykorzystali zbiory własne Muzeum Niepodległości, a ponadto obiekty wypożyczone lub skopiiowane z 31 innych muzeów, bibliotek oraz archiwów, ponadto udostępnione lub подарowane przez blisko 90 osób prywatnych, w tym kilku kolekcjonerów. Scenariusz opracowały i zrealizowały Magdalena Woltanowska i Mirosława Pałaszewska, projekt architektoniczno-plastyczny - Marta Kodym. Koszty realizacji wystawy i druku informatora pokryto z własnych funduszy Muzeum oraz środków przekazanych przez: Departament Muzeów MKiS, Fundację Bankową im. Leopolda Kronenberga oraz Bank

* Por. M. Pałaszewska, *Czytelnicy odpowiedzieli na apel Muzeum Niepodległości*, "Niepodległość i Pamięć", nr 13, 1998, s. 383-395.

Polska Kasa Opieki S.A. - Grupa PEKAO S.A. Z kolei w Muzeum X Pawilonu CW (Oddział Muzeum Niepodległości) 9 listopada otwarto wystawę pt. "Drogi do Niepodległej", zrealizowaną wspólnie z Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego i Archiwum Akt Nowych. Scenariusz - Jerzy Wągorzki, projekt plastyczny - Włodzimierz Rawa. Wystawie patronował Wojewoda Warszawski Maciej R. Gielecki. Koszty wystawy zostały pokryte przez Muzeum Niepodległości, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego oraz Wydział Kultury Urzędu Wojewódzkiego w Warszawie. Ekspozycje użyczone zostały przez 10 instytucji (archiwa, biblioteki, muzea).

W listopadzie miały miejsce także dwie inne prezentacje o charakterze wystawieniowym. Pierwsza z nich to wystawa pokonkursowa młodzieżowych prac plastycznych "Powstań Polsko", zorganizowana przez Bielańskie Centrum Kultury i Towarzystwo Miłośników Historii w siedzibie Muzeum Niepodległości. Prezentacja prac trwała od 5 listopada do 3 grudnia.

Druga wystawa prezentowała pamiątki związane z walkami polsko-ukraińskimi o Lwów (1-22 listopada 1918 r.). Miała ona miejsce również w siedzibie Muzeum Niepodległości i trwała od 22 do 29 listopada, stanowiąc jeden z punktów programu warszawskich Dni Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich. Wystawę pod względem merytorycznym przygotowały Helena Wiórkiewicz i Olga Świerzevska. Nadzór plastyczny sprawowała Marta Kodym.

Wystawy listopadowe poprzedzone zostały ekspozycją pt. "Czołem Ojczyźnie - szponem wrogowi", którą poświęcono przypomnieniu historii i tradycji Towarzystwa Gimnastycznego "Sokół" w latach 1867-1939. Wystawa prezentująca dorobek jednej z najważniejszych polskich organizacji niepodległościowych (a odradzających się dopiero po 1989 r.) trwała od 19 czerwca do 30 listopada. Powstała przy współpracy Muzeum Niepodległości, Muzeum Sportu i Turystyki oraz Towarzystwa Gimnastycznego "Sokół" - Warszawa Macierz. Zgromadzono na niej około 1200 eksponatów pochodzących ze zbiorów kolekcjonera Roberta Kreczmańskiego, a ponadto 13 instytucji kultury i zbiorów prywatnych. Realizacja merytoryczna należała do Anny Oleszczuk i Grażyny Tuszyńskiej (scenariusz), projekt plastyczny - Marta Kodym. Głównym sponsorem była Rada i Zarząd Dzielnicy Śródmieście Gminy Warszawa-Centrum. Towarzyszący wystawie informator wydano staraniem TG "Sokół" - Macierz w Warszawie im. Józefa Hallera.

Wydawnictwa

Oprócz obszernych informatorów towarzyszących wystawom "Rzecz największa Polska" i "Drogi do Niepodległej" Muzeum wydało specjalny numer "Niepodległości i Pamięci" (nr 13) poświęcony tradycjom i dorobkowi Drugiej Rzeczypospolitej, zawierający szereg artykułów i materiałów dotyczących sprawy odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r. Publikacja ta - najobszerniejsza z dotychczas wydanych przez nasze Muzeum - ukazała się dzięki dotacji Biura Wydawnictw i Informacji Zarządu m.st. Warszawy, przy poparciu Prezydenta m.st. Warszawy Marcina Świącickiego. Ofertę książkową Muzeum uzupełniło unikatową płytą CD, zawierającą wybór archiwaliów fonograficznych ze zbiorów Antoniego Mańczaka (nagrania pieśni patriotycznych z lat 1905-1935) oraz zestawem 8 pocztówek przedstawiających reprodukcje polskich plakatów i litografii z lat 1918-1919 (ze zbiorów własnych Muzeum). Edycję płyty CD poważnie wsparło finansowo Ministerstwo Kultury i Sztuki.

"Scena u Radziwiłłów"

W ramach Sceny przygotowano w 80 rocznicę odzyskania niepodległości dwa premierowe spektakle: "Ave Patria" w reżyserii Elżbiety Jękot-Orzechowskiej (z udziałem autorki i reżysera, a także dwóch innych aktorów - Zygmunta Hobota i Zdzisława Sobocińskiego), "Myśl i czyn. Rzecz o Romanie Dmowskim i Józefie Piłsudskim", według scenariusza i w reżyserii Daniela Zborowskiej. W tym drugim spektaklu udział wzięli: Marek Frąckowiak, Janusz Leśniewski, Cezary Nowak.

Pierwszy ze spektakli miał swoją publiczną premierę 9 listopada, drugi - 10 listopada. W drugiej połowie listopada i pierwszej połowie grudnia spektakle te były grane dla młodzieży szkolnej: "Ave Patria" - 12 razy, "Myśl i czyn" - 19 razy (łącznie obejrzało je około 3000 osób).

Formy edukacyjne

W listopadzie i grudniu, w związku z wystawą "Rzecz największa Polska" oraz otwartą w 1997 r. ekspozycją "Pierwsze lata Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1921" realizowano tematyczne lekcje muzealne dla młodzieży (głównie szkół średnich). Wiodącym było zagadnienie odzyskania niepodległości w 1918 r., odbyło się 49 zajęć dla blisko 2000 osób.

Ponadto zainaugurowano nowy cykl spotkań z red. Zbigniewem Mierzińskim pod hasłem "W marszu do Niepodległości". Jedno ze spotkań poświęcono świadectwom fotograficznym upamiętniającym listopad 1918 r., drugie - Powstaniu Wielkopolskiemu i powstaniom śląskim. Odbyło się też kilka promocji książek poświęconych problematyce niepodległościowej.

Interesującym wydarzeniem była sesja naukowa poświęcona roli harcerstwa w walce o niepodległość Polski w latach 1914-1921. Sesję w dniu 3 listopada w siedzibie Muzeum Niepodległości zorganizowały Kwatera Główna Związku Harcerstwa Polskiego i Komisja Badań Dziejów Warszawy Instytutu Historii PAN. Towarzyszyła jej wystawa fotograficzna ilustrująca pierwsze lata działalności harcerskiej na ziemiach polskich.

Uroczystości

Muzeum Niepodległości podjęło próbę reaktywowania uroczystości składania wieńców i kwiatów w Bramie Straceń na stokach Cytadeli w nawiązaniu do Święta Niepodległości. W południe 9 listopada przedstawiciele Wojewody Warszawskiego oraz Urzędu ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych, działacze PSL, organizatorzy wystawy "Drogi do Niepodległej" oraz licznie zgromadzona młodzież szkolna przy asyście wojskowej złożyli wieńce i wiązanki kwiatów pod tablicą memorialną Bramy Straceń.

Konkurs

We wrześniu Muzeum ogłosiło konkurs "Niepodległa" dla młodzieży szkolnej w czterech kategoriach: eseju, prac plastycznych, turnieju wiedzy oraz programu słowno-muzycznego (z nagraniem video). W związku z tym, iż szkoły nie realizowały harmonogramu etapów konkursu zgodnie z założeniami (zwiększona liczba uczestników), organizatorzy przesunęli finał ze stycznia na koniec marca 1999 r. Wyniki konkursu zostaną zamieszczone w następnym numerze "Niepodległości i Pamięci".

Wypożyczenia eksponatów

W związku z 80 rocznicą odzyskania niepodległości wiele muzeów zorganizowało okolicznościowe wystawy. Kilku placówkom Muzeum Niepodległości wypożyczyło na te wystawy eksponaty. Kolejno były to:

- Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi, wystawa "W sercu i pamięci", od 29 kwietnia do 31 sierpnia, użyczono 103 muzealia,

- Muzeum im. Oskara Kolberga w Przysusze (Oddział Muzeum Wsi Radomskiej w Radomiu), wystawa "Mali świadkowie historii. Pamiętki I wojny światowej", listopad-grudzień, użyczono 28 muzealiów,

- Muzeum w Gliwicach, Oddział Zamek Piastowski, wystawa "Jeszcze Polska nie zginęła - znaki tożsamości narodowej" (listopad 1998 - marzec 1999 r.), użyczono 24 obiekty,

- Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, wystawa "Z myślą o Niepodległej 1918-1998" (w gmachu PSL, listopad-grudzień), reprodukcje do wydawnictwa i wystawy,

- Ośrodek Kultury Gminy Grodzisk Mazowiecki, wystawa "Ku Niepodległej" (11 grudnia 1998 - 28 lutego 1999 r.), 12 obiektów.

Ogółem na wystawy własne oraz organizowane przez inne placówki Muzeum Niepodległości przeznaczyczo z własnych zbiorów 830 eksponatów.

Szczególny wkład pracy w realizację programu upamiętnienia 80 rocznicy odzyskania niepodległości przez nasze Muzeum wnieśli: Magdalena Woltanowska, Mirosława Pałaszewska, Jerzy Wągrodzki oraz Gerard Połozynski i Bogdan Kozyra. Także kilku innych pracowników wykazało przy realizacji poszczególnych zadań właściwą inicjatywę i dbałość o poziom działalności Muzeum. Z osób na stałe współpracujących z Muzeum szczególnie wyróżnić trzeba autorki spektakli Sceny u Radziwiłłów - Daniełę Zborowską i Elżbietę Jękot-Orzechowską, a także niezwykle zaangażowanego red. Zbigniewa Mierzwińskiego oraz kolekcjonerów - Adama Mańczaka i Roberta Kreczmańskiego. Wszystkim wymienionym, ale także i nie wymienionym tutaj osobom, które przyczyniły się do pomyślnej i skutecznej realizacji programu obchodów 80 rocznicy odzyskania niepodległości składam bardzo serdeczne podziękowania i wyrażam nadzieję na dalszą, nie mniej owocną współpracę.

Na zakończenie słów kilka o jeszcze jednej inicjatywie muzealnej. Po wielomiesięcznych staraniach udało się naszej placówce ustanowić własny medal pamiątkowy. Powstał on według projektu Jerzego Kuczmierowskiego, znanego artysty-plastyka, cenionego medaliera, w roku 1997. Medal w 50 egzemplarzach wykonał (odlew) autor. Dyrekcja Muzeum postanowiła, że medal ten będzie uroczystie wręczany osobom o poważnych zasługach dla rozwoju Muzeum Niepodległości. W szczególności chodzi o uhonorowanie ofiarodawców najcenniejszych eksponatów, darczyńców i sponsorów działalności placówki oraz osób wspierających Muzeum rzeczowo i merytorycznie (bez honorariów, całkowicie honorowo). Nad wyborem kandydatów do uhonorowania medalem czuwa specjalnie powołana kapituła pod przewodnictwem Marii Banasik. Pierwsze nominacje kawalerów Medalu Muzeum Niepodległości nastąpiły w powiązaniu z inauguracją nowego sezonu działalności kulturalnej oraz obchodami 80 rocznicy odzyskania niepodległości. Podczas kolejnych uroczystych spotkań medal ten otrzymali: Marcin Świącicki (prezydent m.st. Warszawy), Franciszek Cemka (dyrektor Departamentu Muzeów MKiS), Andrzej Przewoźnik (sekretarz generalny Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa), Andrzej Szyszko (Przewodniczący Rady m.st. Warszawy w la-

tach 1995-98), Teresa Stanek (Z-ca dyrektora dzielnicy Warszawa-Śródmieście), Krystyna Bentkowska (wicedyrektor Zespołu Szkół Muzycznych im. F. Chopina), Janusz Wasylkowski (kolekcjoner, dyrektor Instytutu Lwowskiego) oraz ofiarodawcy licznych eksponatów - Anna Skarbek-Bień, Anna Zych-Sokołowska, Bolesław Grodzki, Adam Mańczak, Marek Cabanowski, Wanda Wieleżyńska, Ignacy Korcozowicz, Marek Piekarczyk, Henryk Niedzielski, Maria Klockowska i Zbigniew Walentyński. 13 listopada 1998 r. w sali balowej Muzeum odbyło się uroczyste spotkanie z ostatnim Prezydentem RP na uchodźstwie Ryszardem Kaczorowskim. Podczas spotkania przewodniczący Rady Muzeum Niepodległości dr hab. Andrzej Zakrzewski i dyrektor Andrzej Stawarz wręczyli panu Prezydentowi Medal Muzeum Niepodległości, następnie Medal 200-lecia Mazurka Dąbrowskiego. Prezydent Ryszard Kaczorowski otrzymał z rąk Zbigniewa Z. Noska, prezesa Zarządu Głównego Towarzystwa Miłośników Tradycji Mazurka Dąbrowskiego. Przemawiając do uczestników spotkania Ryszard Kaczorowski serdecznie podziękował za tak godne uhonorowanie oraz nawiązał do 80 rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. Przypomniawszy przede wszystkim postać Józefa Piłsudskiego, głównego twórcy niepodległej Polski, stwierdzając m.in.:

"Józef Piłsudski odsuwał od siebie wszelkie nurty polityczne, pozostawiając sobie tylko jeden kierunek działania - suwerenność Polski. Dla niej żył, walczył i pracował, tylko o nią się troszczył, jej poświęcił całą swoją niezwykłą osobowość. Stał się dla nas przykładem nieugiętej służby Polsce niepodległej".

Na zakończenie spotkania Prezydent Ryszard Kaczorowski przekazał Muzeum Niepodległości komplet cennych wydawnictw dokumentujących wkład władz Rzeczypospolitej na emigracji w walkę o niepodległość Ojczyzny po II wojnie światowej.